

ISSN 1562-0905

Регіональна **ЕКОНОМІКА**

95 років



№3



2013

Науково-редакційна рада

В.С. Кравців, О.І. Амоша, А.М. Асаул (Росія), Б.В. Буркинський, В.М. Геєць, Б.М. Данилишин, В. Діну (Румунія), В.К. Євдокименко, П. Кузмішин (Словаччина), В.К. Мамутов, Р. Патора (Польща), Л.Г. Руденко, Т.С. Смовженко, Ю.Ю. Туниця, О.І. Фурдичко

Редакційна колегія

В.С. Кравців (*головний редактор*), Л.К. Семів (*заст. головного редактора*), О.В. Караванський (*відповідальний секретар*), І.В. Алексєєв, Г.І. Башнянин, С.Й. Вовканич, І.О. Галиця, М.О. Данилюк, В.С. Загорський, С.О. Іщук, М.А. Козоріз, М.І. Крупка, О.Є. Кузьмін, М.З. Мальський, А.Ф. Мельник, В.П. Мікловда, Н.А. Мікула, І.Р. Михасюк, А.І. Мокій, В.І. Павлов, С.М. Писаренко, С.А. Романюк, У.Я. Садова, І.М. Синякевич, Р.А. Слав'юк, О.І. Шаблій, Л.Т. Шевчук

Scientific and Editorial Council

V.S. Kravtsiv, O.I. Amosha, A.M. Asaul (Russia), B.V. Burkynsky, V.M. Geyets, B.M. Danylyshyn, V. Dinu (Romania), V.K. Yevdokymenko, P. Kuzmishyn (Slovakia), V.K. Mamutov, R. Patora (Poland), L.G. Rudenko, T.S. Smovzhenko, Yu. Yu. Tunytsya, O.I. Furdychko

Editorial Board

V.S. Kravtsiv (*editor-in-chief*), L.K. Semiv (*vice-editor-in-chief*), O.V. Karavansky (*executive secretary*), I. Ye. Alyeksyeyev, G. I. Bashnyanyn, S. Y. Vovkanych, I. O. Galycya, M. O. Danylyuk, V. S. Zagorsky, S. O. Ishchuk, M. A. Kozoriz, M. I. Krupka, O. Ye. Kuzmin, M. Z. Malsky, A. F. Melnyk, V. P. Miklovda, N. A. Mikula, I. R. Mykhasyuk, A. I. Mokiy, V. I. Pavlov, S. M. Pysarenko, S. A. Romanyuk, U. Ua. Sadova, I. M. Synyakevych, R. A. Slavyuk, O. I. Shabliiy, L. T. Shevchuk

Засновники журналу:

Журнал зареєстрований Міністерством України у справах преси та інформації 18.01.1996 р.
Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 1807

Національна академія наук України, Міністерство економіки України, Інститут регіональних досліджень НАН України, Інститут економіки промисловості НАН України, Українська асоціація регіональних наук

Видавець: Інститут регіональних досліджень Національної академії наук України.
Видано за участю Університету банківської справи Національного банку України.

Адреса: вул. Козельницька, 4, м. Львів, 79026
тел.: (032)270-71-68, 270-71-00
факс: (032)270-70-58, E-mail: irr_re@mail.lviv.ua

Журнал включено в Перелік наукових фахових видань в галузі економічних наук, затверджений Постановою президії ВАК України від 16 грудня 2009 р. №1-05/6.

© Інститут регіональних досліджень НАН України
Регіональна економіка, 2013

2013
№3 (69)

ISSN 1562-0905

Регіональна
ЕКОНОМІКА

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

Заснований у листопаді 1996 року

Виходить щоквартально

Зміст

Інтеграційний вибір України: соціальні, економічні, екологічні наслідки (регіональний вимір).....	7
Проблеми територіального розвитку	
<i>Крупін В.Є.</i> Зовнішньоекономічний вектор розвитку сільських територій Карпатського регіону України	40
<i>Колодійчук І.А., Морська Т.В.</i> Напрями та інструменти удосконалення державної підтримки гірського сільського господарства	48
Інвестиційна та інноваційна діяльність	
<i>Павлов В.І., Ляхович О.О.</i> Особливості форм державно-приватного партнерства в інноваційній сфері.....	57
<i>Жовтанецький В.І., Заблоцький Б.Ф.</i> Політика інвестицій і зайнятості в системі конвергентного розвитку економіки регіону	66
<i>Вознюк М.А.</i> Тенденції інвестиційно-інноваційного розвитку Львівської області.....	73
Соціальна політика	
<i>Малиновська О.А.</i> Трудові мігранти та їхній внесок у соціально-економічний розвиток України	82
<i>Борщевський В.В., Злидник Ю.Р.</i> Аксіологічні засади формування людського потенціалу сільських територій: євроінтеграційний контекст	94
Фінанси і банківська справа	
<i>Савченко Т.Г.</i> Розробка експліцитного правила монетарної політики для економіки України.....	105
<i>Жук М.О., Здрок В.В.</i> Аналіз платоспроможності позичальника – представника домогосподарства за допомогою економетричних моделей бінарного вибору	114
<i>Колчар Ю.О.</i> Методичний підхід до визначення ставки дисконтування для оцінки нематеріальних активів банку у межах доходного підходу	123

<i>Прунцева Г.О.</i> Концептуальна модель управління процесом фінансування розширеного відтворення сільськогосподарських підприємств	130
<i>Ланішко З.Я.</i> Реалізація механізму емісії муніципальних облігацій на фінансовому ринку України.....	136
<i>Радіонов Ю.Д.</i> Субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам: роль в соціально-економічному розвитку регіонів та проблеми ефективного використання коштів.....	145
<i>Дзедзик І.Б.</i> Причини та проблеми виникнення банкострахування в Україні	154
Зарубіжний досвід	
<i>Асаул А.М., Балакіна Г.Ф., [Соян М.К.]</i> Економічні аспекти російського федералізму	161
<i>Куліш І.М.</i> Напрями підвищення конкурентоспроможності сільських територій України в контексті використання досвіду Бразилії та Аргентини.....	169
Наукові повідомлення	
<i>Максимів Ю.В., Попадинець Н.М.</i> Методичні підходи до аналізу забезпеченості деревинними відходами виробництва твердого біопалива	178
<i>Скорород І.С.</i> Роль транскордонного співробітництва у формуванні та розвитку ринку екологічних послуг в Україні.....	185
<i>Гвоздович Ю.О.</i> Напрями підвищення рівня інноваційного потенціалу молоді регіону: фінансовий та організаційний аспекти	192
<i>Шендер А.Р.</i> Оцінювання регіональних ринків освітніх послуг у сфері вищої освіти в умовах активного впливу зовнішнього середовища	199
Інформація	
<i>Садова У.Я., Біль М.М.</i> Міграційні процеси в Україні: сучасні виклики та регіональна специфіка (за результатами II Міжнародної науково-практичної конференції).....	211
Рецензії	
<i>Башнянин Г.І.</i> Актуальне дослідження розвитку інформаційного суспільства.....	222
Пам'яті вченого	
Пам'яті професора П. Ю. Беленького.....	225
Автори номера	227

А. Р. Шендер

Оцінювання регіональних ринків освітніх послуг у сфері вищої освіти в умовах активного впливу зовнішнього середовища

Подано визначення регіонального ринку освітніх послуг та наведено його основні функції. Проведено комплексну оцінку регіональних ринків освітніх послуг у сфері вищої освіти, що дозволило: визначити якість надання освітніх послуг в регіонах, виділити регіони з високим потенціалом розвитку освіти, які можуть успішно конкурувати з іноземними вищими навчальними закладами за залучення студентів з інших країн, з'ясувати, наскільки вища освіта в регіоні впливає на економічне зростання, охарактеризувати ефективність використання освітнього ресурсу в різних регіонах України. На основі отриманих результатів визначено проблемні питання, що потребують вирішення, сформовано рекомендації для здійснення заходів регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг відповідно до потреб регіонів.

Ключові слова: регіональні ринки, освітні послуги, вища освіта.

Як показує досвід економічно розвинених країн, високий рівень розвитку освіти викликає відповідний рівень економічного розвитку. Висока кваліфікація працівника передбачає зростання шансів на вигідне працевлаштування (вищу заробітну плату, а отже й вищий дохід домогосподарства), започаткування власного бізнесу (і створення нових робочих місць), використання інновацій та нових технологій, можливість подальшої науково-дослідної (в т. ч. винахідницької) діяльності. За таких умов знижується безробіття, зростають доходи населення та рівень життя, здійснюється інноваційна та наукова діяльність, а тому зростає валовий внутрішній продукт у цілому та на душу населення. Розширення контингенту вищих навчальних закладів (ВНЗ) через залучення іноземних студентів матиме наслідком приплив капіталу у вигляді оплати за навчання та споживацьких витрат самих студентів, що в результаті чинитиме позитивний вплив на розвиток економіки регіону.

Але якщо рівень економічного розвитку країни залежить від показників розвитку вищої освіти, то можна було б просто збільшувати кількість ВНЗ та студентів у них, очікуючи на пропорційне зростання валового внутрішнього продукту (ВВП). Натомість очевидно, що для економічного зростання необхідно, щоб якість освіти перебувала на високому рівні, а кваліфіковані працівники були задіяні, тобто їх потенціал використовувався б на 100%. Для кожної області України рівень використання освітнього ресурсу є різним, залежно від регіональних особливостей економічного розвитку, тому слід провести комплексне оцінювання ринків освітніх послуг у регіонах України, а також визначити проблеми та перспективи їх розвитку.

Питаннями регіональної освітньої політики, а зокрема оцінкою ринків освітніх послуг займалися науковці: А. Антохов, С. Архипова, Л. Пшенична, Л. Семів, Ю. Ходикіна, Л. Шевченко та ін. Проте автор

пропонує комплексну методичку оцінки регіональних ринків освітніх послуг із врахуванням повноти реалізації освітнього ресурсу в регіонах.

Мета статті: провести комплексну оцінку надання послуг на регіональних ринках освітніх послуг (РРОП) у сфері вищої освіти. Це дозволить виділити освітні центри з високим рівнем розвитку освіти, які здатні гідно конкурувати із закордонними ВНЗ. Проведена оцінка дозволить надати рекомендації для формування цілей та напрямків регіональної політики розвитку РОП у сфері вищої освіти.

Під *регіональним ринком освітніх послуг у сфері вищої освіти* ми розуміємо систему економічних відносин з приводу попиту та пропозиції освітніх послуг, яка має власну організаційну структуру, виконує специфічні функції, орієнтується на характерні інституційні норми і розвивається в певних геопросторових межах. *Функціями РОП* у сфері вищої освіти як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях є:

- освітня – підготовка фахівців відповідного профілю та зростання конкурентоспроможності індивідів на ринку праці;
- економічна – діяльність ВНЗ як прибуткових підприємств;
- культурологічна – підвищення загальноосвітнього та культурного рівня населення;
- соціальна – задоволення потреб суспільства у творчій та професійній реалізації, здобутті статусу;
- інформаційна – споживачі отримують повну інформацію про пропозицію послуг та кон'юнктуру на ринку праці; ВНЗ надають необхідну статистичну інформацію органам статистики;
- інтеграційна – розвиток академічної мобільності, входження вітчизняних ВНЗ до Загальноєвропейського простору вищої освіти.

Тому розвиток РРОП виступає пріоритетним завданням регіональної політики, проте для кожного регіону цілі регіональної політики щодо покращення кількісних чи якісних показників ресурсної забезпеченості освіти повинні бути диференційованими. На основі комплексної оцінки сучасного стану РРОП можна зробити висновки щодо збільшення кількісних показників ресурсів ВНЗ та підвищення ефективності його використання.

Методика комплексного оцінювання РРОП в умовах глобалізації складається із таких кроків:

Крок 1: визначення показників, що дають змогу оцінити якість вищої освіти та розрахунок індексу якості освітніх послуг в регіонах України.

Крок 2: перевірка гіпотези щодо впливу обсягів підготовки (кількості студентів ВНЗ регіону) на показники валового регіонального продукту (ВРП) на 1 особу та прямих іноземних інвестицій (ПІІ) на основі побудови рівняння лінійної регресії, тесту Грейнджера та методу найменших квадратів з інструментальними змінними.

Крок 3: розрахунок рівня ефективності використання освітніх ресурсів у регіонах України в контексті перспектив економічного зростання.

Якість освітніх послуг не є кількісною характеристикою, тому найдоцільніше для її оцінки застосувати метод соціологічного дослідження та індексний метод. Цей погляд поділяє низка науковців. Так, на думку С. Архипової якість освіти повинна реалізовуватися на трьох рівнях: [1] держави (акредитація), суспільства (зовнішня експертиза) та самого ВНЗ

(зовнішня та внутрішня експертиза). Оскільки неакредитовані державою ВНЗ не можуть здійснювати освітньої діяльності, а внутрішня експертиза не оприлюднюється, а лише покликана допомагати менеджменту ВНЗ, то саме суспільна експертиза дозволяє найповніше охарактеризувати якість вищої освіти. Рейтингування ВНЗ як основу визначення якості вищої в Україні через задоволення інтересів стейкхолдерів (студентів та роботодавців) досліджує також Л. Шевченко [2]. Л. Пшенична акцентує увагу на залученні роботодавців до оцінки якості освіти, що визначає зовнішнім засобом забезпечення якості вищої освіти (разом з атестацією, акредитацією та залученням батьків студентів як експертів). Оцінка якості освіти студентами визначається як внутрішній засіб забезпечення якості вищої освіти [3].

Для того, щоб визначити, наскільки якісно надаються освітні послуги в тому чи іншому регіоні України, використовуємо дані рейтингу ВНЗ України «Компас 2011» [4], в якому враховані такі показники:

- задоволеність випускників ВНЗ отриманою ними освітою та можливістю застосування її в трудовій діяльності;
- сприйняття роботодавцями якості освіти в українських ВНЗ;
- сприйняття експертами якості освіти в українських ВНЗ;
- співпраця між ВНЗ і компаніями-роботодавцями.

Для обчислення регіонального індексу просумовано показники ВНЗ різних областей України і скориговано їх з урахуванням чисельності ВНЗ конкретного регіону. Відповідно індекс якості освітніх послуг у регіоні буде мати такий вигляд (формула 1):

$$REQI = \frac{\sum_{i=1}^n r_i}{N}, \quad (1)$$

де $REQI$ – індекс якості освітніх послуг в регіоні (Regional Educational Quality index);

N – кількість усіх ВНЗ в i -му регіоні;

r_i – загальний рейтинговий бал ВНЗ i -го регіону (сума балів за чотирма показниками рейтингу);

n – кількість ВНЗ, що потрапили до рейтингу в i -му регіоні;

i – кількість регіонів; $\sum i = 27$.

Отримані результати подано на рис. 1, де регіони розташовані в порядку зростання індексу якості освітніх послуг. Лідерами є м. Київ, Одеська, Дніпропетровська, Харківська області та м. Севастополь, а також Львівська область. Отже, можемо зробити висновок про існування певних освітніх центрів в Україні, що якістю освіти найбільше задовольняють як експертів та роботодавців, так і безпосередніх споживачів.

Тому саме ці регіони здатні найкраще конкурувати як з іншими регіонами країни, так і з закордонними ВНЗ не лише завдяки нижчій вартості освітніх послуг, але й завдяки високій якості послуг, що надаються. Також вищезазначені регіони характеризуються високими кількісними показниками, а включно із ВНЗ Донецької області в них зосереджена найвища кількість ВНЗ та студентів відповідно. Натомість у Вінницькій, Житомирській, Кіровоградській, Луганській, Київській, Волинській,

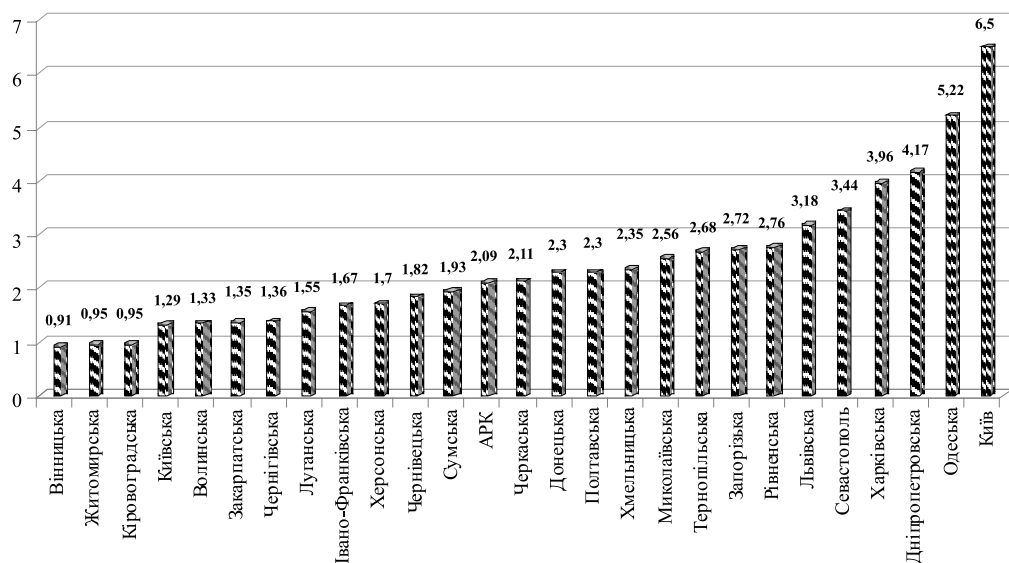


Рис.1. Індекс якості освітніх послуг у регіонах України у 2011 р.
(Розрахунок автора)

Чернігівській, Івано-Франківській, Чернівецькій, Хмельницькій та Сумській областях рівень якості вищої освіти низький.

Якщо розглядати даний індекс в динаміці, то у 2011–2012 рр. суттєвих змін не відбувалося, але у 2013 р. до десятки лідерів увійшли три київські ВНЗ (табл. 1): Національний авіаційний університет (32 бали), Національний транспортний університет та Національний університет харчових технологій (по 27 балів). А Національний гірничий університет опустився до 18 місця.

У 2013 р. оприлюднено рейтинг ВНЗ, поданий в інформаційно-аналітичному звіті про діяльність Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України у 2012 р. [6, с. 183–186]. До рейтингу увійшло 229 ВНЗ, що були поділені на групи відповідно до профілю. Інтегральний рейтинговий індекс включає п'ять індексів: міжнародної активності, якості контингенту студентів, якості науково-педагогічного персоналу, якості наукової та науково-технічної діяльності, ресурсного забезпечення навчального процесу. Сума балів за регіонами представлена на рис. 2.

Як видно з рис. 2, лідери загалом ті самі – м. Київ, Харківська, Одеська, Дніпропетровська, Львівська та Донецька області. Отже, можемо зробити висновок про те, що у галузі освітніх послуг існують регіони-лідери, так звані освітні центри, які надають якісніші послуги та охоплюють найбільшу кількість споживачів, а тому є найбільш конкурентоздатними як на національному, так і на міжнародному ринку.

Для поліпшення ситуації в сфері якості освіти важливим є покращення матеріально-технічної бази ВНЗ, підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів, поглиблення співпраці із бізнесом, яка повинна відбуватися у трьох напрямках:

1. Науково-дослідницька сфера. Сюди належить створення наукових центрів (особливо при ВНЗ технічного спрямування), де б здійснювалася як

Таблиця 1

Кращі ВНЗ України згідно з рейтингом «Компасу»*

Назва ВНЗ	Місто	Рейтинговий бал / місце		
		2011	2012	2013
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»	Київ	87/1	90/1	98/1
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	Київ	81/2	83/2	65/2
Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана»	Київ	53/3	42/4	50/3
Національний університет «Києво-Могилянська академія»	Київ	46/4	43/3	35/6
Київський національний університет будівництва і архітектури	Київ	45/5	30/6	33/7
Національний університет «Львівська політехніка»	Львів	41/6	36/5	38/4
Державний вищий навчальний заклад «Донецький національний технічний університет»	Донецьк	40/7	26/8	36/5
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	Харків	31/8	26/9	25/11
Київський національний торговельно-економічний університет	Київ	29/9	23/10	22/13
Національний гірничий університет	Дніпропетровськ	29/10	28/7	19/18

* Складено за даними [4; 5].

розробка винаходів, так і їх впровадження, співробітництво з науковими інститутами та підприємствами, зацікавленими у впровадженні інновацій.

2. Консультаційно-освітня діяльність. До цієї сфери входить надання додаткових освітніх послуг населенню (фізичним особам, що є економічно зайнятими) та підприємствам (наприклад, юридична консультація, що здійснюється студентами, розробка бізнес-планів, проведення маркетингових досліджень тощо). Можливе запровадження нових навчальних курсів (в т. ч. дистанційних), проведення відкритих лекцій, спільних із бізнесом конференцій, семінарів.

3. Підвищення практичних знань та вмінь шляхом детальної підготовки програм виробничої практики для студентів, підбору відповідних підприємств для проходження практики, роз'яснення завдань практики керівнику практикантів на виробництві.

Але найдоцільнішим для підвищення якості освітніх послуг та зростання конкурентоздатності ВНЗ було б якнайповніше скористатися перевагами Болонського процесу. Привабливими для споживача освітньої

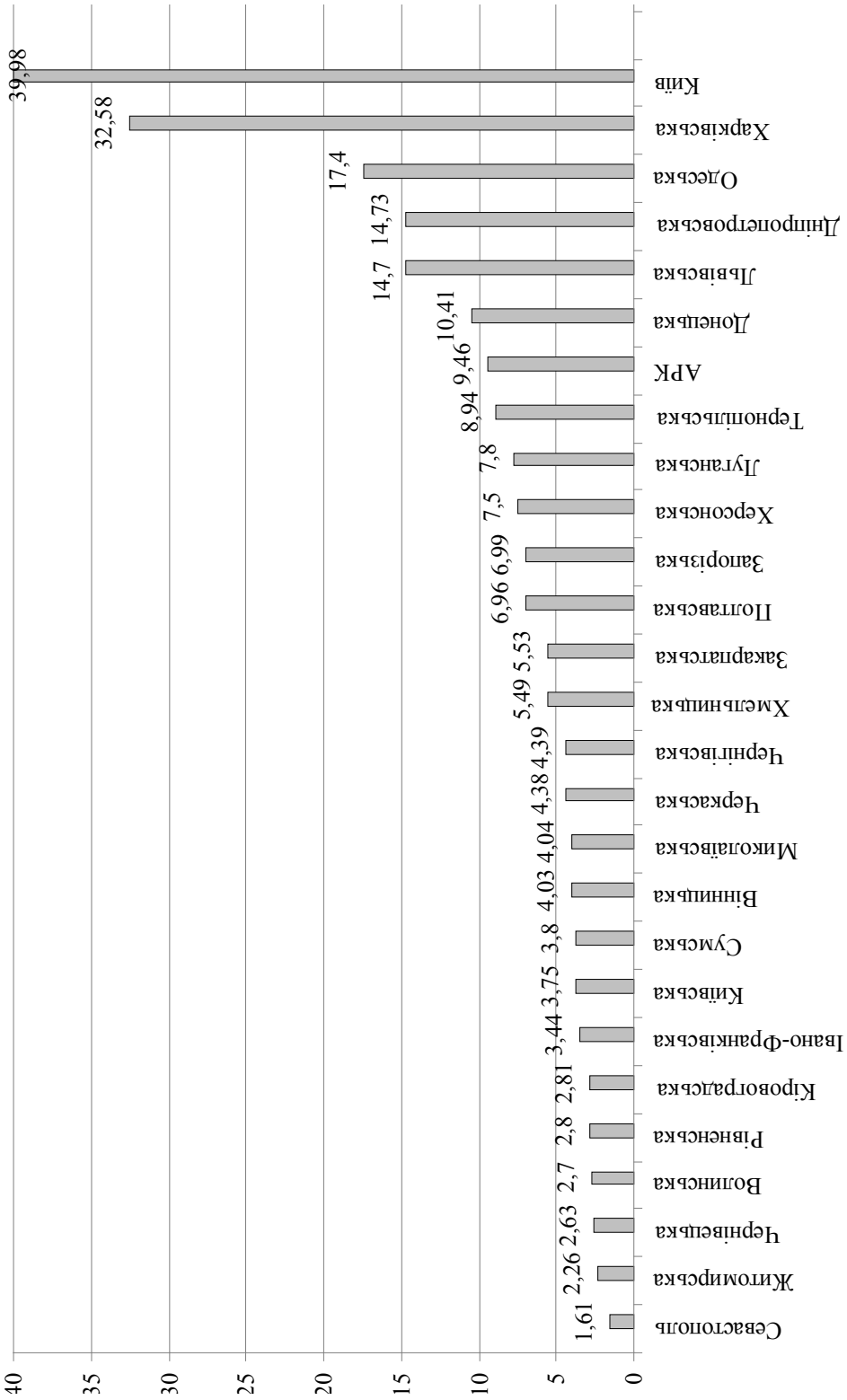


Рис. 2. Значення рейтингового показника ВNZ у Регіонах України у 2012 р.

послуги є курси, що читають іноземні викладачі, участь у сучасних програмах підготовки за кордоном справляє позитивне враження на роботодавця. Високий рівень академічної мобільності викладачів дозволяє їм (через освітню міграцію) підвищувати свій професійний рівень, проводити обмін досвідом щодо методик викладання та застосовувати набуті знання на РРОП.

У сучасному світі вища освіта є однією з важливих складових інформаційної економіки та суспільства знань і повинна забезпечувати інтелектуальну базу для їх розвитку. Тому роль освіти полягає, в першу чергу, у розвитку конкурентоздатного та динамічного інформаційного суспільства, здатного на стабільне економічне зростання та покращення у сфері зайнятості та соціального згуртування. Відповідно, регіональний економічний розвиток безпосередньо залежить від наявності кваліфікованих кадрів на регіональному ринку праці. Підтвердимо це емпірично. Визначення впливу вищої освіти в регіоні на регіональний економічний розвиток дозволяє використовувати кількісні показники, тому доцільно застосувати методи кореляційно-регресійного аналізу (лінійне, нелінійне програмування та метод найменших квадратів). Для оцінки залежності між показниками економічного зростання та ринком освітніх послуг було обрано РРОП у сфері вищої освіти Львівської області, зокрема такі показники (за 2000–2010 рр.): кількість студентів, ВРП на 1 особу та ПІІ. Обрано показник кількості студентів, а не випускників, оскільки деякі студенти працюють паралельно з навчанням у ВНЗ, а також отримують знання та вміння протягом певного періоду часу, тобто набувають деякого рівня кваліфікації ще до отримання диплома. Відповідно завершений цикл вищої освіти не є визначальною характеристикою. ВРП на 1 особу характеризує економічне зростання регіону, а ПІІ визначають зацікавленість зовнішніх інвесторів у кваліфікованій робочій силі регіону. Різні одиниці виміру (осіб, грн., дол.) статистичних показників ускладнюють їх економетричний аналіз, тому дані прологарифмовано. Для розрахунків використовувалися два різні методи – за допомогою програм Microsoft Office Excel та Eviews. Для рівнянь регресії, утворених у програмі Excel, на всіх отриманих графіках чітко простежується тренд, а коефіцієнти детермінації близькі до 1, отже зв'язок між показниками тісний, а моделі адекватні.

Збільшення кількості студентів у державі, як впливає із збалансованості РОП та ринку праці, означає збільшення у близькому майбутньому кваліфікованої робочої сили. Її ефективне використання призводить до підвищення заробітної плати, розвитку підприємництва, реалізації інноваційного потенціалу індивіда. Працівникові з вищою освітою, маючи відповідну кваліфікацію, легше знайти роботу, він відчуває себе більш значущим у суспільстві. Студентами є зазвичай молоді люди, а тому більш амбітні, здатні швидше реагувати на зміни в суспільстві, використовувати новітні технології у професійній діяльності.

При визначенні залежності між показниками кількості студентів та ВРП на 1 особу методом лінійної регресії отримано рівняння:

$$y = 5,11x - 16,7.$$

Тобто при збільшенні чисельності студентів на 1%, ВРП на 1 особу зросте на 5,24%. Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,90$ ($R=0,95$ – зв'язок

між показниками щільний), отже, на зростання ВРП на 1 особу на 90% впливає фактор регресійної моделі (кількість студентів), а на 10% інші фактори, модель адекватна.

Запропоновано гіпотезу про те, що регіон, де на ринку праці присутні кваліфіковані працівники, більш привабливим і для іноземних інвесторів, а отже, зростають прямі іноземні інвестиції, що відповідно сприяє створенню робочих місць, інноваційній діяльності, подальшому припливу капіталу. Отримане в Microsoft Office Excel рівняння лінійної регресії має такий вигляд:

$$y = 5,78x - 22,8.$$

Отже, за умови збільшення кількості студентів на 1% ПІІ зростуть на 5,8% ($R^2 = 0,83$, $R = 0,91$ – зв'язок між показниками щільний, на зростання ПІІ на 83% впливає обраний фактор (кількість студентів), на 17% інші фактори).

У програмі Eviews було використано тест Грейнджера для встановлення зв'язку між показниками взагалі. Як видно з табл. 2, з проміжком (лагом) в 1 рік рівень ВРП на 1 особу впливає на кількість студентів з імовірністю 99%.

Тобто населення схильне до більшого споживання освітньої послуги в короткостроковому періоді при збільшенні показників економічного зростання. Зважаючи на тривалість надання освітніх послуг, це свідчить про високий попит на вищу освіту в регіоні. До того ж вищі доходи означають краще забезпечення ВНЗ. Тому такий результат є цілком прогнозованим. Між показниками ПІІ та кількістю студентів існує взаємний вплив – ПІІ впливають на кількість студентів з імовірністю 99%, а кількість студентів впливає на ПІІ з імовірністю 90%. Відповідно в короткостроковому періоді приплив капіталу викликає зростання кількості студентів, аналогічно до попередньої залежності (вплив ВРП на 1 особу на кількість студентів). А інвестори зацікавлені в наявності перспективної кваліфікованої робочої сили, тому аналіз ринку освітніх послуг часто беруть за основу прийняття рішення про інвестування в економіку регіону.

Таким чином, доведено існування впливу показників, а отже, доцільно провести подальші дослідження за допомогою методу найменших квадратів з інструментальними змінними. Вплив кількості студентів на показник ВРП на 1 особу не підтвердився, як уже було визначено за

Таблиця 2

Результати тесту Грейнджера для виявлення існування залежності між показниками ВРП на 1 особу, ПІІ та кількості студентів у Львівській області*

Лаг	Гіпотеза	Імовірність
1 рік	ВРП на 1 особу не впливає на кількість студентів	0,00772
	Кількість студентів не впливає на ВРП на 1 особу	0,27753
1 рік	ПІІ не впливає на кількість студентів	0,00477
	Кількість студентів не впливає на ПІІ	0,09124

* Складено за розрахунками автора.

допомогою тесту Грейнджера. Поясненням цьому може слугувати те, що випускники ВНЗ не реалізують себе на ринку праці регіону, а тому не впливають значною мірою на економічне зростання. Оскільки освітні послуги вирізняються тривалістю надання, залежність ПІІ від кількості студентів розглядаємо з лагом в 1 рік (як і в тесті Грейнджера). Рівняння сформовано наступним чином:

$$FDI = C(1) + C(2) \times STUDENTS (-1) + C(3) \times FDI(-1).$$

Дослідження показало, що Коефіцієнт Дарбіна-Уотсона дорівнює 2,43 (при нормі – від 1,5 до 2,5), при зростанні кількості студентів на 1% ПІІ збільшиться на 0,72% з імовірністю 90%. Але присутня автокореляція ($R^2 = 99\%$), причиною якої може бути необхідність розширення моделі через включення додаткових змінних або ж інерційність та циклічність економічних процесів, що є особливо поширеним у країнах з перехідною економікою. Інерційність означає, що закономірності економічних процесів, які виникли раніше, будуть з невеликими модифікаціями діяти і в перспективному періоді [7].

Отже, дослідивши існування залежності показників економічного зростання (ВРП на 1 особу та ПІІ) від показників, що характеризують стан РОП (кількість студентів) різними методами, можна зробити висновок про те, що розвиток економіки частково залежить від наявності фахових працівників. Було виявлено, що збільшення кількості студентів викликає деяке зростання ВРП на 1 особу та ПІІ, оскільки зростає кількість висококваліфікованих спеціалістів, здатних краще задовольняти потреби підприємств, виготовляти більшу кількість продукції з меншими витратами, пристосовуватися до інновацій, реалізовувати продукцію на основі дослідження ринку та виходити на міжнародні ринки.

Вимірювання ефективності використання освітнього ресурсу дасть змогу не лише проаналізувати кількісні чи якісні показники РРОП, але й визначити ступінь їх реалізації в регіональній економіці та наявний потенціал до підвищення рівня життя населення. За допомогою методу аналізу оболонки даних (Data Envelopment Analysis – DEA) визначимо, наскільки ефективно використовуються освітні ресурси в регіонах України. Проаналізуємо три моделі, де ресурсами обрано: 1) кількість ВНЗ та студентів, що навчаються в них; 2) чисельність студентів, що отримують стипендію; 3) чисельність викладачів у ВНЗ. Таким чином, у першій моделі беруться до уваги загальні кількісні показники розвитку РРОП у сфері вищої освіти, у другій – аналізуються дані фінансування освіти державою, у третій – наведено наявний професійно-науковий потенціал галузі. Раніше було доведено існування впливу освіти на економіку, а завдяки даному аналізу визначимо ефективність використання обраних ресурсів та їх впливу на показники ВРП на 1 особу, ПІІ та ІЛР. Дані показники економічного розвитку обрано тому, що вони повною мірою відображають комплексне економічне зростання. ВРП на 1 особу свідчить про здатність регіону до виробництва товарів та послуг, ПІІ характеризують зацікавленість зовнішніх інвесторів вкладати кошти у регіональне виробництво, а ІЛР визначає загальний рівень життя населення та включає в себе показники розвитку освіти. Таким чином, застосовано модель, орієнтовану на вихід:

Таблиця 3

Групування регіонів України за потенціалом ефективності реалізації освітнього ресурсу у 2010 році (за результатами DEA аналізу)*

Ресурс	Група регіонів			
	Необхідне насамперед кількісне зростання	Середній рівень ефективності		Найвищий потенціал для економічного зростання
		Потрібне збільшення як кількісних, так і якісних показників	Достатні кількісні показники, необхідні якісні зміни	
<i>ВНЗ та студенти</i>	Вінницька, Донецька, Київська, Сумська, Закарпатська, Кіровоградська, Миколаївська, м. Севастополь	Волинська, Черкаська, Рівненська, Чернігівська, Полтавська, Чернівецька, Дніпропетровська, Житомирська, Херсонська, Луганська	Одеська, Івано-Франківська, Запорізька, АРК, м. Київ, Хмельницька	Тернопільська, Львівська, Харківська
<i>Державне замовлення</i>	м. Севастополь, Кіровоградська, Київська, м. Київ, Закарпатська, Донецька	Дніпропетровська, Івано-Франківська, Миколаївська, Полтавська, Сумська, Запорізька, Чернігівська, Вінницька, Луганська, Житомирська, Херсонська	Волинська, Рівненська, Черкаська, Чернівецька, АРК, Одеська, Хмельницька	Тернопільська, Львівська, Харківська
<i>Викладацький потенціал</i>	Київська, Донецька, Кіровоградська, м. Севастополь	м. Київ, Луганська, Сумська, Чернігівська, Вінницька, Житомирська, Миколаївська, Закарпатська, Волинська, Запорізька, Херсонська, Полтавська, Дніпропетровська	АР Крим, Івано-Франківська, Рівненська, Черкаська, Чернівецька, Одеська, Хмельницька	Тернопільська, Львівська, Харківська

* Складено за розрахунками автора.

при більшій кількості ресурсу отримується кращий продукт (в нашому випадку – зростає ВРП на 1 особу, ІЛР та ПП).

Результати DEA аналізу подано у табл. 3. Регіони поділено на групи по кожній із запропонованих моделей відповідно до ефективності реалізації ними освітнього ресурсу. Першим групам регіонів слід підвищувати кількісні показники: збільшувати кількість ВНЗ, студентів та викладачів, збільшувати державне замовлення на підготовку фахівців.

Регіони з середньою ефективністю повинні звертати увагу як на кількісні, так і на якісні показники. Відповідно області, що належать до третьої групи, мають найвищий потенціал до економічного зростання завдяки реалізації освітнього ресурсу. Ці регіони характеризуються високими кількісними показниками та повинні зважати насамперед на якісні показники розвитку РРОП у сфері вищої освіти: якість освітніх послуг, що надаються, рівень реального працевлаштування випускників ВНЗ, науково-дослідну діяльність викладачів та впровадження розробок в економіку, використання можливостей Болонського процесу, а саме: співпраці з закордонними ВНЗ у галузі обмінів (студентських та

викладацьких) та застосування набутих знань на вітчизняному ринку праці, розробки спільних програм підготовки фахівців, проведення спільних наукових конференцій, досліджень тощо, реалізації потенціалу викладача як професіонала, оптимізації структури державного замовлення на підготовку фахівців окремих спеціальностей. На основі ДЕА аналізу різних груп показників РРОП бачимо, що Тернопільська, Львівська та Харківська області мають найвищий освітній потенціал, реалізація якого може забезпечити найвище економічне зростання (від 11 до 20% ВРП на 1 особу, ПП та ІЛР).

Висновки. Серед усіх регіонів України найбільш конкурентоздатними є Львівська, Харківська, Дніпропетровська, Одеська та Київська (разом з м. Київ) області, які займають провідні позиції як за кількісними, так і за якісними показниками. Було доведено, що показники вищої освіти позитивно впливають на економічне зростання країни. Зокрема, кількість студентів (як майбутніх висококваліфікованих спеціалістів) позитивно впливає на величину ВВП / д. н. та ПП. Тому розвиток вищої освіти є запорукою економічного зростання країни і відповідно повинен бути пріоритетним завданням держави. Не всі регіони повною мірою використовують наявний освітній ресурс. Київській, Донецькій, Кіровоградській областям та м. Севастополь варто зосередитися на нарощуванні кількісних показників розвитку РРОП. Натомість Львівська, Харківська й Тернопільська області мають велику кількість викладачів, студентів та навчальних закладів (відповідно, потенціал до економічного зростання у цих регіонах найвищий), а тому повинні зосереджуватися на максимальному підвищенні якісних характеристик.

Список використаних джерел

1. Архипова С. П. Якість освіти у контексті вимог сучасності / С. П. Архипова – 2008. – С. 11-14 – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N135/N135p011-014.pdf.
2. Шевченко Л. С. Якість вищої освіти: сутність, оцінка, управління / Л. С. Шевченко // Економічні науки: економічна теорія – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/3_SND_2010/Economics/58095.doc.htm.
3. Пшенична Л. В. Управління якістю вищої освіти: Болонський процес – Україна / Л. В. Пшенична // Державне будівництво – 2009 – № 1. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2009-1/doc/5/06.pdf>.
4. Рейтинг українських вищих навчальних закладів по ступеню задоволеності освітніми послугами. – Режим доступу : http://www.yourcompass.org/PDF%20Tables/Compas2011_All.pdf.
5. Сводный рейтинг вузов. – Режим доступу : <http://bestuniversities.com.ua/ru/compas>.
6. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України у 2012 р. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/>.
7. Грабовецький Б. Є. Основи економічного прогнозування : навч. посібник / Б. Є. Грабовецький . – Вінниця : ВФ ТАНГ, 2000. – Режим доступу : <http://buklib.net/books/21986/>.

Шендер А. Р. Оценка региональных рынков образовательных услуг в сфере высшего образования в условиях активного влияния внешней среды.

Дано определение регионального рынка образовательных услуг и приведены его основные функции. Проведена комплексная оценка региональных рынков образовательных услуг в сфере высшего образования, что позволило: определить качество предоставления образовательных услуг в регионах, выделить регионы с высоким потенциалом развития образования, которые могут успешно конкурировать с иностранными вузами за привлечение студентов из других стран, выяснить, насколько высшее образование в регионе влияет на экономический рост, охарактеризовать эффективность использования образовательного ресурса в разных регионах Украины. На основе полученных результатов определены проблемные вопросы, требующие решения, сформированы рекомендации для осуществления мероприятий региональной политики развития рынка образовательных услуг в соответствии с потребностями регионов. Ключевые слова: региональные рынки, образовательные услуги, высшее образование.

Shender A. R. Estimation of the Regional Markets of Educational Services in Higher Education Sphere under Conditions of the Active Influence of External Environment.

Definition of the regional market of educational services is given and its main features are shown. Complex estimation of regional markets of educational services in higher education sphere is conducted, that allowing: to determine the quality of educational services using in regions, to highlight regions with high potential for the development of education which can successfully compete with foreign universities to attract students from other countries, to find out how higher education in the region impact on economic growth, to characterize the efficiency of educational resources using in different regions of Ukraine. On the basis obtained results the problematic issues that need to be solved are identified, the recommendations for implementation regional policy measures of the development of educational services market in accordance with the needs of regions are developed.

Key words: regional markets, educational services, higher education.

Надійшло 16.09.2013 р.